

ЄДИНА СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЇЇ УПРАВЛІННЯ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

*Радченко М. А.
м. Полтава*

Анотація. Сучасні умови для виклику цивільного захисту, практика переважно на функціях і завданнях державних систем ЦЗ, їхніх організаційних структурах, конкретних механізмах здійснення тих чи інших заходів ЦЗ.

Ключові слова: цивільний захист, функції, структура, засади розвитку державних систем ЦЗ, механізми державного управління.

Кожен громадянин має право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха, застосування зброї та керівників підприємств, організацій. стан будь-якого суспільства залежить від рівня державного управління, тому, на думку багатьох політиків, науковців і державних діячів, на перший план виходить проблема ефективності.

Єдина державна система складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем і має чотири рівні – загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий.

Функціональні підсистеми створюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади для організації роботи, пов'язаної із запобіганням надзвичайним ситуаціям та захистом населення і територій від їх наслідків. У надзвичайних ситуаціях сили і засоби функціональних підсистем регіонального, місцевого та об'єктового рівня підпорядковуються в межах, що не суперечать законодавству, органам управління відповідних територіальних підсистем єдиної державної системи.

Процес формування організаційної структури управління системою цивільного захисту (ЦЗ) потребує чіткого вибору необхідних методів, методик, технологій, етапів (кроків) тощо. Ця методика формування нової організаційної структури системи ЦЗ повинна базуватися на архівних даних і вказувати, що під дією зовнішнього турбулентного середовища нові задачі можна вирішувати шляхом врахування інформаційно-взаємопов'язаних причинно-наслідкових зв'язків.

У сучасних геополітичних умовах серйозним викликом для систем ЦЗ стають гібридні війни, тероризм, масова міграція населення, застосування високоточної зброї, а також зброї на нових фізичних принципах (геофізичної, метеокліматичної, генетичної тощо). Нагальна потреба в підвищенні рівня захищеності населення, територій, культурних і матеріальних цінностей, навколишнього природного середовища та інших об'єктів від НС.

Науковці та практики концентрують увагу переважно на функціях і завданнях державних систем ЦЗ, їхніх організаційних структурах, конкретних механізмах здійснення тих чи інших заходів ЦЗ на різних адміністративно територіальних рівнях.

З позицій організаційно-функціонального аналізу система державного управління ЦЗ – це неодмінна складова системи державного управління, оскільки національні інтереси, як і загрози їх реалізації, присутні у всіх сферах суспільної діяльності.

Основні завдання ЄДС ЦЗ здебільшого відповідають такому напряму державної політики, як «захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру». З ключовими завданнями ЦЗ завдання ЄДС ЦЗ перетинаються лише частково. Межі й контури сфери науки та практики державного управління – «цивільний захист» в Україні є доволі розмитими, що зумовлює інфантильний стан інституціональних засад розвитку ЄДС ЦЗ та безпосереднім чином впливає на рівень захищеності об'єктів ЦЗ від природних, техногенних та інших загроз.

Система державного управління у сфері цивільного захисту здійснює потужний вплив на спрямованість, зміст та ефективність адміністративно-політичного, соціально-економічного та інших видів державного управління внаслідок стратегічного значення державноуправлінських рішень для суспільства та держави.

Тобто, система державного управління цивільним захистом – це сукупність взаємообумовлених, взаємодіючих органів державного управління та вищих посадових осіб держави, яка в межах чинного законодавства та із залученням наявного у її розпорядженні потенціалу держави (матеріального, фінансового, інтелектуального та духовного) здійснює розробку й реалізацію владних, регуляційних, координаційних, контрольних та нормативних державно-управлінських впливів (рішень).

Група стандартів, що входить до комплексу національних стандартів у сфері ЦЗ, містить: стандарти вимог щодо моніторингу, запобігання і ліквідації НС, забезпечення населення, тварин, рослин, об'єктів економіки, захисту ґрунтів, атмосферного повітря, продовольства, харчової сировини та кормів, водних джерел і систем водопостачання, засобів і методів управління, зв'язку й оповіщення, технічного оснащення аварійно-рятувальних формувань, засобів спеціального захисту.

Згідно з чинним законодавством України, ЦЗ діє на таких базових принципах:

- гарантування державою громадянам конституційного права на захист життя, здоров'я та їхнього майна, а юридичним особам – права на безпечне функціонування;
- добровільне залучення людей до здійснення заходів у сфері ЦЗ, пов'язаних з ризиком для їхнього життя та здоров'я;
- комплексний підхід до вирішення завдань ЦЗ;
- створення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій і мінімізації їхніх наслідків;
- територіальності та функціональності єдиної системи ЦЗ;
- мінімізації заподіяння шкоди довкіллю.

Управління у сфері цивільного захисту тісно пов'язане із забезпеченням безпеки у НС, тому що надзвичайні ситуації як загроза безпечному стану є самостійними складовими багатьох небезпек. Надзвичайні ситуації можуть супроводжувати терористичні акти, вибухи, дорожньо-транспортні пригоди, аварії на транспорті, виробничі процеси, природні небезпеки, протиправну діяльність людини тощо.

У складі інституціональних засад розвитку державних систем ЦЗ виокремлюють два взаємопов'язаних блоки елементів:

Інституційний блок (інфраструктурна складова):

- підсистеми (галузеві та територіальні);
  - ланки підсистеми;
  - органи державної влади;
  - органи місцевого самоврядування;
  - сили ЦЗ (аварійно-рятувальні служби, формування тощо);
  - юридичні особи (суб'єкти господарювання та неприбуткові організації).
- Правовий блок (нормативно-правова складова):
- Конституція (основний Закон держави);
  - міжнародні договори України; конституційні закони;
  - основні закони, що регламентують правовий режим державної системи ЦЗ.

Історія розвитку функцій держави щодо НС з найдавніших часів до наших днів переконливо доводить, що саме інституції (органи управління, сили тощо) та законодавство є тими стрижневими елементами, що формуються суспільством і державою з метою найбільш ефективного забезпечення власного захисту від різного роду загроз,

пов'язаних із ризиком виникнення різноманітних НС.

Активно застосовуються заходи адміністративного примусу, які суттєво обмежують права громадян не тільки на підставах, пов'язаних із протиправною поведінкою людей, але й з інших причин. Це можуть бути наслідки НС: радіоактивне чи хімічне забруднення, значні руйнування інфраструктури забезпечення життєдіяльності населення та підприємств тощо.

Тому головна увага при здійсненні управління має бути сконцентрована на розробці комплексу заходів, які здатні зруйнувати механізм, що блокує можливість ефективних дій. З огляду на це, важливим є дослідження факторів та розробка способів і методів антикризового управління, при цьому основними правилами мають бути:

- системність під час аналізу ситуації та прийняття рішень; завчасна підготовка адаптованого до місцевих умов плану дій на випадок надзвичайної ситуації та своєчасне його уточнення;

- постійна оцінка ризиків та розробка на цій основі заходів щодо мінімізації можливої шкоди (збитків);

- постійна перевірка здатності спеціально створених організаційно-технічних, інформаційних та інших систем терміново вийти на робочий режим функціонування;

- своєчасне забезпечення вищого рівня управління необхідною інформацією та надання населенню, ЗМІ всебічної інформації.

Державне управління необхідно розглядати як складну динамічну систему, функціонування якої характеризується багатьма параметрами.

Державне управління у сфері ЦЗ – це специфічний вид державного управління, який охоплює соціально-економічну, культурну, політичну та інші сфери суспільного життя. Функції, повноваження та відповідальність, які на нього покладаються, специфічні, оскільки головною метою управлінських впливів є передусім своєчасне прогнозування, виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз (із залученням відповідних, спеціально створюваних сил і засобів), які одночасно стосуються інтересів кожної людини, суспільної групи, суспільства та держави, тому є першочерговою управлінською проблемою, розв'язання якої покладається на відповідну систему. Тому системі властиві ознаки та особливості як міжгалузевої, так і функціональної складових державного управління, що, безумовно, здійснює суттєвий вплив на функції, форми, методи та способи державного управління у цій сфері.

Управління у сфері цивільного захисту можна визначити як особливий вид діяльності державних і недержавних суб'єктів з упорядкування системи забезпечення безпеки, забезпечення її оптимального функціонування і стійкого розвитку з організації управління системою національної безпеки.

Основними механізмами державного управління системою ЦЗ є державна стандартизація, сертифікація, експертиза, державний нагляд і контроль на відповідність вимогам у сфері ЦЗ, ліцензування, врахування та реалізація вимог ЦЗ, а також страхування та економічні регулятори (податки, штрафи, санкції на відшкодування збитків, фонди, пільги тощо).

Системний підхід дає змогу розглядати механізм державного управління у сфері ЦЗ в єдності його складових першого та другого рівнів, які нерозривно пов'язані із зовнішнім середовищем. Він розглядає складну організацію як систему, що складається з певної кількості взаємопов'язаних підсистем і механізмів, дозволяє визначити мету кожної з них у контексті загальної мети, сформулювати завдання, що потребують розв'язання для кожної з наведених підсистем.

Розподіл системи державного управління у сфері ЦЗ на підсистеми й елементи можна здійснювати й виходячи з інших аспектів її функціонування: за територіальною ознакою, рівнями реагування на НС, галуззю, режимами функціонування, основними

заходами або організаційною структурою, застосуванням тих чи інших механізмів державного впливу на запобігання та подолання наслідків аварій, катастроф, стихійних лих та інших кризових ситуацій, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Головна увага при здійсненні управління має бути сконцентрована на розробці комплексу заходів, які здатні зруйнувати механізм, що блокує можливість ефективних дій.

- Вирішення проблем природно-техногенної безпеки України забезпечується проведенням на державному рівні таких заходів:

- Управління техногенними ризиками, що забезпечить стале, гарантоване зменшення кількості та наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

- Створення цілісної міжвідомчої системи моніторингу і налагодження державної служби прогнозування та попередження природних і техногенних НС.

- Створення загальнодержавного реєстру потенційно небезпечних об'єктів і територій та механізмів їхнього моніторингу.

- Підвищення ефективності роботи органів державного нагляду за станом і функціонуванням потенційно небезпечних виробництв.

Механізм державного управління системою ЦЗ – це спосіб застосування заходів впливу суб'єкта державного управління щодо запобігання та подолання наслідків надзвичайних ситуацій, забезпечення необхідного рівня техногенно-екологічної безпеки та виконання поставлених перед суспільством цілей і завдань у сфері безпеки людини та суспільства в цілому.

Отже, варто зважити на важливість ЦЗ як складової національної безпеки та внести належні зміни до законодавчих і нормативних актів. Зокрема, розглянути можливість створення структурного підрозділу в апараті РНБО України, який безпосередньо опікуватиметься питаннями цивільного захисту в країні та підкомітету у складі Верховної Ради з питань забезпечення ЦЗ, який буде системно здійснювати законодавчу політику у відповідній сфері. Політика управління має чітко виражену структуру. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що під час розробки та впровадженні політики державного управління у сфері ЦЗ принципово важлива роль належить концепції, доктрині та стратегії.

Список використаної літератури

1. Джигирей В. С., Жидецький В. Ц. Безпека життєдіяльності: Вид. 2-ге, виправлене. – Львів: Афіша, 200. – 254с..
2. Кодекс цивільного захисту України № 5403\$VI від 2 жовтн. 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403\\$17](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403$17)
3. Кучма М.М Цивільна оборона (цивільний захист): Навчальний посібник. – 2-ге видання, виправлене і доповнене – Львів: «Магнолія плюс»; видавець СПД ФО «В. М. Півч», 2005. – 360с.
4. Лати В. М. Безпека життєдіяльності людини. Навч. посібник. – К. – 1999.

ОСНОВНІ ВИДИ І СПОСОБИ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

*Староста М. Ю.
м. Полтава*

Анотація. Захист населення – це комплекс заходів, спрямованих на попередження негативного впливу наслідків надзвичайних ситуацій чи максимального послаблення ступеня їх негативного впливу

Ключові слова: захист населення, надзвичайна ситуація, вплив, запобігання,